

Analysis of Motahari and Rousseau Thoughts on the Educational Role of Mothers in Children's Growth Stages

Zahra Foroozandeh ¹, Ezatsadat Mirkhani ^{2,*}, Mohsen Imani ³, Maryam Esmaeili Nasab ⁴

¹ PhD Student, Department of Women's Studies, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

² Assistant Professor, Department of Women's Studies, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

³ Associate Professor, Department of Education, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

⁴ Assistant Professor, Department of Psychology, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

* **Corresponding author:** Ezatsadat Mirkhani, Assistant Professor, Department of Women's Studies, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: emirkhani@modares.ac.ir

Received: 19 Feb 2017

Accepted: 15 May 2017

Abstract

Introduction: The high importance of child-rearing in Islam and other schools was indicated in different fields of the humanities; but since nurses have the closest direct relationship with children compared to other clinicians, more than any other professions require information about the significance of maternal role from the viewpoint of different schools. Since accustom with mother is the cornerstone of children's personality formation and development, the need for understanding the educational role of mothers, which should be imitated by nurses in pediatric wars, is of great important in order to influence cooperation and compliance with nursing sector in children who need nursing care.

Methods: The current fundamental, quantitative, content analysis study was performed bases on a documentary-library design using reliable scientific resources (books and literature) in order to compare the viewpoint of 2 Muslim and non-Muslim thinkers regarding the educational role of mothers in different growth stages of their children.

Results: Both thinkers emphasized the significant educational role of mother in social and personal aspects in different growth stages of a child.

Conclusions: Both thinkers emphasized the reciprocal mother-child role in the development of children; hence, authorities are suggested to provide proper educations for both mothers and nurses regarding the educational role of mothers and the way of playing the role for nurses, as alternative mothers, in order to understand the importance of proper maternal role playing.

Keywords: Children, The Role of Education, Mother, Islam, Rousseau, Martyr Motahhari, Nurse

واکاوی اندیشه‌های شهید مطهری و روسو در خصوص نقش تربیتی مادر در ادوار رشد کودک

زهرا فروزنده^۱، عزت السادات میرخانی^{۲*}، محسن ایمانی^۳، مریم اسماعیلی نسب^۴

^۱ دانشجوی دکترا، گروه مطالعات زنان، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۲ استادیار، گروه مطالعات زنان، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۳ دانشیار، گروه تعلیم و تربیت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۴ استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: عزت السادات میرخانی، عضو هیئت علمی، گروه مطالعات زنان، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. ایمیل: emirkhani@modares.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۲/۲۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۰۱

چکیده

مقدمه: اهمیت والای تربیت کودک از منظر اسلام و دیگر مکاتب، و توجه و تأکید بر آن، در همه حوزه‌های علوم انسانی، به چشم می‌خورد؛ اما از آنجا که پرستاران، بیش از سایر متخصصان با کودکان ارتباط نزدیک و مستقیم دارند، بیشترین نیاز به دریافت اطلاعات در خصوص اهمیت نقش مادری از منظر مکاتب مختلف را دارند. با توجه به این که، مهم‌ترین سالهای تکوین و شکل‌گیری شخصیت کودک، در محیط انس با مادر می‌گذرد، ضرورت شناخت جایگاه نقش تربیتی مادر، جهت ایفای نقش همانند آن در بخش پرستاری، به منظور افزایش میزان تأثیر گذاری و پذیرش کودکان نیازمند دریافت خدمات پرستاری امری ضروری می‌باشد.

روش کار: این تحقیق، در زمره پژوهش‌های بنیادی و کیفی، از نوع تحلیل محتوا، می‌باشد. که به روش مطالعه اسنادی- کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از منابع علمی معتبر (کتاب و نتایج تحقیقات علمی) با هدف، بررسی مقایسه‌ای نقش تربیتی مادر از منظر دو تن از متفکران (مسلمان، و غیر مسلمان) طی مراحل رشد انجام شده است.

یافته‌ها: اجماع آراء دو اندیشمند منتخب، مؤید اهمیت نقش تربیتی مادر در مراحل مختلف رشد (در همه ابعاد فردی- اجتماعی)، ضرورت مرحله‌ای بودن تربیت، ترتب و توالی آن، می‌باشد.

نتیجه‌گیری: هر دوی این اندیشمندان، بر تأثیرات تکاملی متقابل مادر - کودک تأکید دارند. لذا پیشنهاد می‌شود، آموزش‌های مناسب برای مادران و پرستاران، در خصوص نحوه ایفای شایسته نقش تربیتی مادر و پرستار (در مقام جایگزین)، به منظور درک اهمیت و ضرورت ایفای نقش مناسب و مؤثر در این جایگاه فراهم شود.

کلیدواژه‌ها: کودک، نقش تربیتی، مادر، پرستار، اسلام، روسو، شهید مطهری

تمامی حقوق نشر برای انجمن علمی پرستاری ایران محفوظ است.

مقدمه

مادر- کودک با سازگاری، تنظیم هیجانی و ارتباطات بعدی کودک (۴)، تأثیر ارتباط گرم و صمیمی مادر با کودک در ایجاد تجربه مثبت، و زبان رابطه منفی و تعارض آمیز مادر بر شخصیت و حتی اعتقادات کودک (۵) و مواردی از این دست، از مهمترین عوامل مؤثر بر رشد شخصیتی، جسمی، عاطفی، اجتماعی و الگوگیری‌های ارزشی و اعتقادی کودک (متأثر از تربیت مادر) شناخته شده است. تربیت از منظر اسلام، با توجه به جایگاه انسان در

نحوه تعامل و تربیت والدین، از مهم‌ترین و بادوام‌ترین علل اثرگذار، بر جنبه‌های مختلف زندگی هر فرد است. بر اساس تحقیقات صورت گرفته در خصوص مؤلفه‌های مختلف اثر گذار بر تربیت کودک، نقش تربیتی مادر، در ایجاد تغییرات مداوم در تربیت کودک، بسیار مهم و اثر گذار است. تأثیر گفتارهای کلامی مادر (۱) بر رشد جسمانی، ادراکی، حافظه و رشد اجتماعی کودک (۲) ایجاد ارتباطات قوی اجتماعی (۳) تأثیر کیفیت ارتباطات اولیه

باطنی و نیل به کمال است." (۱۵) و از آن جا که هدف از آفرینش بشر، در تکامل وی معنا شده؛ این انگیزش‌های درونی تکامل یافته در پرتو تربیت الهی است که، سیر الی الله را در بطن وجودی او تقویت و تکامل می‌بخشد. خود تعیین‌گری، فردیت، مرز بین من و دیگران؛ از همان اوان کودکی، از طرق مختلف، مثلاً رعایت حیطة خصوصی و امتناع از وابستگی عاطفی، از هنجارهای مهم اجتماعی جامعه غرب هستند (۱۶). حال آن که اسلام، در عین بها دادن به منافع فردی، منافع جمع را نیز مورد لحاظ قرار داده و به اصالت جامعه، در عین اصالت فرد و اصالت فرد در عین اصالت جامعه معتقد است (۱۷). لذا بهره‌گیری از نتایج تحقیقات سایر مکاتب و پیاده کردن دستورات برگرفته از دانش و تحقیقات مبتنی بر دیدگاه‌های برخاسته از فرهنگ، نگرش و شرایط اجتماعی خاص حاکم بر جامعه غرب، بدون توجه به دیدگاه‌های غنی اسلام، سبب ایجاد مشکلات تربیتی، عاطفی و اجتماعی جامعه شده است. مسئله تحقیق حاضر، بررسی مقایسه‌ای نظریات دو تن از فلاسفه و متفکرین شاخص تربیتی مسلمان (شهید مطهری) و فیلسوف عصر روشنگری (روسو) در خصوص نقش تربیتی مادر می‌باشد. حصول به مفاهیم برگرفته از نظریات این دو صاحب‌نظر، زمینه دستیابی به نقاط افتراق و اشتراک دیدگاه‌ها می‌باشد.

روش کار

نخست برای ورود به بحث، بررسی پیشینه تحقیقات انجام گرفته در خصوص موضوع حاضر، علاوه بر غنای مسئله، از تکرار و همپوشانی تحقیق با دیگر پژوهش‌های انجام شده در این حوزه، پیشگیری می‌نماید. در همین راستا بر اساس بررسی تحقیقات صورت گرفته در این حوزه می‌توان به مواردی چند از آن اشاره نمود: نتیجه پژوهش قدوسی (۱۳۹۱) در خصوص "نقش مادر در تربیت فرزند در دوران کودکی" به اهمیت خاص نقش مادر به دلیل ارتباط زمانی بیشتر با فرزند اشاره دارد. رضایی (۱۳۹۱) در تحقیق با عنوان "نقش والدین در تربیت کودک"، اهمیت تأثیر گذاری نقش والدین (فارغ از وظایف منحصر به پدر یا مادر) در تربیت کودک در سنوات مختلف زندگی را مورد توجه قرار داده است. آدامز و همکاران (۲۰۰۷) با "بررسی شیوه‌های مختلف فرزند پروری و تأثیر آن را بر روی جوانب مختلف کودک" به این نتیجه دست یافته‌اند که، شباهت‌ها و تفاوت‌ها در سبک‌های مختلف فرزند پروری به طور کامل در ساختار رفتارهای اجتماعی انعکاس پیدا می‌کند.

نظام خلقت؛ (صافات، آیه ۹۶/ تین، آیه ۹۵) که او حامل روح الهی است و رسالت تحقق غایات دین بر روی زمین را بر دوش دارد، از جایگاهی والا برخوردار است. در بیان اهمیت آن، همین بس که در قرآن کریم، از تزکیه (تربیت) به عنوان یکی از اهداف عالیة بعثت پیامبران نام برده شده است (جمعه، آیه ۲) و اسلام، اهمیت و ابعاد نقش تربیتی مادر را پیش از شکل‌گیری ابعاد جسمانی کودک آغاز نموده (۴) و تا زمان ایجاد نطفه (۷) دوران شیر دهی (۸) و پس از آن تا مرحله جوانی، ادامه می‌دهد. تا جایی که معصومین (ع)، پاکدامنی صالحین را به مادران پاک آنان منتسب می‌دانند (۹) و با توجه به فطرت الهی بشر، فرآیند تربیت را (با تأکید بر نقش مادر)، در تعیین سرنوشت و ماهیت زندگی فرد، مورد توجه و عنایت خاص قرار می‌دهند (۱۰، ۱۱). از سویی دیگر با تأکید بر حقوق و تکالیف متقابل والدین - فرزند، فرزند را نیز در برابر والدین دارای گستره حقوق مادی و معنوی اعم از؛ حق حیات، (انعام، آیه ۱۵۱) حق تربیت (بقره، ۱۳۲) حق مشورت (صافات، ۱۰۲) حق ارث (نساء، ۱۱) حق نفقه (بقره، ۲۲؛ طلاق، ۶) و... می‌داند که یکی از حقوق مؤکد از نظر اسلام، حق تربیت است (۱۲) (۱۳).

با توجه به اشکالات و نابسامانی‌های تربیتی موجود، اعم از بحران هویت، بی‌هنجاری اجتماعی، بی‌هنجاری مذهبی، تعارض ارزش‌ها، ضعف زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی (۱۳)، و اهمیت تأثیر گذار تربیت مادر و پاسخگویی مناسب او بر پیش‌گیری از نابهنجاری‌های رفتاری، عاطفی و اجتماعی کودکان و نوجوانان (۱۴) و ضرورت اصلاح رفتار و شیوه تعامل و تربیت مادر، در اصلاح و پیشگیری از تعارض و اختلالات تربیتی کودک (۴) و مواردی از این دست، پاسخگویی به سؤالاتی در این زمینه، ضروری به نظر می‌رسد، اعم از این که: آیا می‌توان با بررسی و مقایسه نظریات متفکرین مسلمان و غیر مسلمان، به نقاط مشترکی دست یافت که نتیجه آن، بر هم افزایی علمی و ارائه راه کارهای مناسب جهت تقویت ارتباط عاطفی مادر و کودک و رفع چالش‌های تربیتی موجود باشد؟ فهم واقعی نقش تربیتی مادر، نه تنها با دانش روان‌شناسی، جامعه‌شناسی یا دیگر علوم انسانی، بلکه با تعمیق، پالایش و برهم افزایی این یافته‌های تحقیقاتی، با منابع (قرآن و روایات)، محکمت و مقاصد دین، میسر است. با اعتقاد به این مهم که تربیت بشر اساساً "ایجاد، پرورش و بارور نمودن انگیزش درونی فرد، برای کشف معنای زندگی، ایجاد سپری دفاعی در شخصیت وجودی فرد جهت مقابله با پلیدی‌ها و تیرگی‌های زندگی، معنا دار کردن زندگی، ایجاد معنویت

^۱ پیامبر اکرم (ص): "هر کودکی براساس فطرت پاک به دنیا می‌آید و این پدر و مادرش هستند که او را به سمت یهودیت، نصرانیت و مجوسیت سوق می‌دهند." حضرت علی (ع): "فرزند ساخته شده مادر است."

^۲ "و لا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيَةَ إِهْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَ إِيَّاهُمْ ..."

^۳ "وَصَىٰ بِهَا إِبرَاهِيمَ بَنِيهِ وَ يَعْقُوبَ يَابُنِي إِنْ اللّٰهُ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ"

^۴ "فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنِي إِنْ أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِي أَذْبَحُكَ ..."

^۵ "يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ خِطِّ الْأُنثِيَيْنِ ..."

^۶ "وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّئَ الرِّضَاعَةَ" و نیز "فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْضَعْنَ حَوْلَهُنَّ وَ تَمَبَّرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ"

^۷ "حق فرزند این است که بدانی او قسمتی از وجود تو و جزئی از درخت هستی تو می‌باشد... تو در باره آنچه که در باره آن مسئولیت پذیر شده‌ای مورد سؤال قرار خواهی گرفت..."

^۱ «فتبارک الله احسن الخالقین»؛ «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ»

^۲ «اللَّهُمَّ... أَعِنِّي عَلَى تَرْبِيَتِهِمْ وَ تَأْدِيبِهِمْ وَ بَرِّهِمْ» (صحیفه سجادیه دعای ۲۵، ص ۱۲۰)

^۳ «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ»

^۴ «كسب الحرام ببين في الدرية»

^۵ قال رسول الله (ص): «السعيد من سعد في بطن أمه والشقي من شقى في بطن أمه»

^۶ قال علی (ع): «تخبيرو للرضاع كما تخبيرون للنكاح فان الرضاع يغير الطباع» «نظرو من يرضع اولادكم فان الولد يشيب عليه» و نیز: «لا تسترضعوا الحمقاء فان البن يغلب الطباع»

^۷ انت حر كما سمتك امك حرا»

مفهوم واژه‌ای "نقش تربیت مادر" و موقعیت کالبدی مؤلفه‌ها و شاخصه‌های آن تعیین گردید. در مرحله سازماندهی، تمرکز روی واحدهای معنایی و یا جملات و بیانات مطرح شده در متون، کتب و منابع علمی مستند صاحب‌نظران منتخب تحقیق، در قالب جملات و پاراگرافها و استخراج کدهای اولیه از آنها بود. در این مرحله کدهای تکراری حذف شده تا تقلیل در کدها ایجاد شود؛ سپس با طبقه بندی و تصفیه کدها، زیرطبقات و طبقات ایجاد شد و در نهایت مضامین استخراج گردیدند. در ادامه روند تحقیق، مرحله گزارش دهی زمانی آغاز شد که مجموعه‌ای از مضامین بدست آمدند، که تحلیل نهایی با نوشتن آن‌ها و گزارش آنها انجام شد. در نهایت آنالیز داده‌ها، منجر به ایجاد مضمون و یا درون مایه‌های اصلی مطالعه گردید.

یافته‌ها

تربیت از دیدگاه روسو (۱۷۱۲-۱۷۷۸)

به نظر روسو، تعلیم و تربیت و بیشتر تربیت "بازسازی انسانی است، که بتواند در جامعه بازسازی شده زندگی کند." و این کار نیز بر طبق قوانین طبیعی (یعنی نظم و عقل) صورت می‌گیرد. هدف از تعلیم و تربیت از دیدگاه روسو، حفظ طبیعت فطرتاً نیک و آزاد کودک، در برابر فساد محیط اجتماعی است (۲۱). وظیفه تربیت آن است که ضمن این که صفا و پاکی طبیعت کودک را حفظ می‌کند، موجبات رشد و نمو وی را فراهم آورد (۲۲). فلسفه او، کودک محور بود که به موجب آن، بزرگسالان باید در هر یک از چهار مرحله نوباوگی، کودکی، اواخر کودکی و نوجوانی، پذیرای نیازهای کودک باشند. روسو برخلاف لاک، کودکان را تعیین کننده شخصیت خود، می‌دانست. او رشد را به صورت فرآیندی ناپیوسته و مرحله‌ای در نظر داشت، که از روند واحد و یک پارچه‌ای تبعیت می‌کند که طبیعت، آن را برنامه ریزی کرده است (۲۳) او نخستین کسی است که خصایص هر مرحله از رشد را به دقت شرح داده و دوران کودکی را متمایز از دوره نوجوانی دانسته است. وی در رشد روانی کودک، پنج مرحله قائل بوده و برنامه‌ها و روش‌های تربیتی خود را طبق این مراحل ارائه کرده است (۲۱) "در خصوص رعایت مراحل تربیت، توالی و ترتب آن می‌گوید: "اگر بخواهیم این نظم را به هم بزنیم، میوه‌های پیش رسی به دست خواهد آمد بی طعم، که به زودی فاسد خواهد شد. یعنی عده‌ای کودکان دانشمند یا دبیران خردسال خواهیم داشت (۲۴).

وی در بیان اهمیت نقش تربیتی مادر می‌گوید: "اگر میل دارید هر کس وظایف خود را خوب انجام دهد، از مادران شروع کنید. آن وقت از تغییراتی که حاصل می‌شود، تعجب خواهید کرد. تمام نقص‌ها، از این نقیصه اولی (عدم ایفای صحیح نقش مادر) پیدا شده است: مبانی اخلاق سست می‌شود، احساسات طبیعی در دل‌ها خاموش می‌گردد. منظره داخل خانه چندان زنده و جالب نیست، تماشای یک کانون خانوادگی که در شرف ایجاد است، شوهران را مجذوب نمی‌نماید و بیگانگان را مؤدب نمی‌سازد (۲۴)۱۵. روسو، اهمیت نقش مادر در تربیت عاطفی

نتایج پژوهش خرمایی، فرمانی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان "بررسی نقش صبر مادران در پیش بینی صبر کودکان دبستانی" گواه آن است که بین صبر مادران و مؤلفه‌های صبر فرزندان، همبستگی معنادار وجود دارد. و نمره کل صبر مادر، پیش بینی کننده نمره صبر فرزندان است. نتایج تحقیق شمشیری و همکاران (۱۳۹۵)، با عنوان "مادری، راهی به سوی تعالی اخلاقی"، گویای آن است که: تعالی و تکامل انسان منوط به اخلاقی شدن اوست. و اخلاقی شدن، بالفعل شدن صفات ذاتی و اخلاقی اوست. مادر در مقایسه با پدر، از ظرفیت بیشتری برای زمینه سازی تحقق ارزشهای متعالی برخوردار است. بررسی این تحقیقات و موارد بسیاری از پژوهشهای انجام شده که در برگزیده موضوع محقق بوده است، مؤید آن است که در خصوص نوآوری تحقیق و تفاوت تحقیقات صورت گرفته با موضوع مورد نظر پژوهشگر؛ پژوهش حاضر تلاشی است در جهت بررسی نظریات اندیشمندان مسلمان و غیر مسلمان در خصوص نقش تربیتی مادر (به طور خاص)، که هیچ یک از مقالات و تحقیقات صورت گرفته اعم از تحقیقات میدانی، کتابخانه‌ای و کتب موجود در این زمینه، تحقیقی مشابه یا هم راستا ارائه ننموده‌اند. تحقیق حاضر، از نوع تحقیقات کیفی و بنیادی، به روش تحلیل محتوای متعارف یا قراردادی یا مرسوم (۱۸) می‌باشد که با بهره گیری از ابزار مطالعات اسنادی- کتابخانه‌ای و شیوه فیش برداری انجام گرفته است. این روش در ساده ترین شکل، به بیرون کشیدن مفاهیم مورد نیاز پژوهش، از متن مورد مطالعه می‌پردازد؛ مفاهیمی که در قالب مقولاتی منظم، سامان می‌یابند. روش تحلیل محتوا، بر این فرض بنا شده است که با تحلیل پیام‌های زبانی می‌توان به کشف معانی، اولویت‌ها، نگرش‌ها، شیوه‌های درک و سازمان یافتگی جهان دست یافت (۱۹). ابتدا دو تن از صاحب‌نظرانی که در حوزه تربیت (با تأکید بر ارائه نظریات در خصوص نقش تربیتی مادر) دارای نظریات برجسته و مطرح بودند، از دو دیدگاه (مسلمان و غیر مسلمان)، بر اساس ملاکهای محقق، انتخاب شدند. اهم ملاک انتخاب این افراد، شاخص بودن و صاحب‌نظر بودن در موضوع مورد نظر بود، و در عین حال داری بیشترین تأکید و توجه به مباحث تربیتی با محوریت موضوع "نقش تربیتی مادر" را به طور خاص بوده‌اند. شمول مباحث علمی این اندیشمندان، علاوه بر مباحث رشد جسمانی، در برگیرنده مباحث روانی (عاطفی) و معنوی نیز بود و تا حد امکان (که زمینه مقایسه علمی را موجب شود) مباحث فلسفی نزدیک و مشابه به هم دارند. تحلیل محتوی درسه مرحله انجام گرفت (۲۰). ابتدا مطالعات گسترده منابع علمی برگرفته از آراء این اندیشمندان، آغاز شد. جامعه آماری ما در بخش اسنادی- کتابخانه‌ای؛ کلیه منابع علمی مستند و دست اول شامل: کتب، مقالات علمی- پژوهشی (فارسی و لاتین)، طرح‌ها، تحقیقات در دسترس و مرتبط با موضوع تربیت و نقش تربیتی مادر و پایان نامه‌های مرتبط با موضوع، مجموعه سخنرانیهای مستند و نیز سایت‌های علمی- تحقیقاتی معتبر بود. در مرحله آمادگی محقق با مطالعه عمیق داده‌های جمع آوری شده، چندین بار متون را خوانده و برداشت‌هایی از آن انجام شد؛ واحد آنالیز، کل متن در نظر گرفته شده است. پس از گرد آوری اطلاعات، فضای

۱۵ " ... اگر مادران اطفال خود را شیر بدهند، اخلاق و آداب به خودی خود اصلاح خواهد شد. کشور، جمعیت زیادتری پیدا خواهد کرد و همین نکته همه چیز را به هم پیوند خواهد داد. زیبایی وصفای زندگانی خانواده‌ای، پادزهر اخلاق

فقط از نقطه نظر جسمانی مورد مطالعه قرار داد؟ آیا طفل به همان اندازه که به پستان مادر احتیاج دارد، به مراقبت‌های او نیازمند نیست؟ ممکن است زن‌های دیگر، در صورت لزوم، حیوانات نیز شیری را که مادر از کودک خود دریغ می‌کند، به وی بدهند، لیکن هیچ چیز جای دلسوزی مادر را نمی‌گیرد. (۲۴) و در ادامه در صورت ضرورت تغذیه با شیر فردی غیر از مادر، می‌گوید: "البته اگر مادر بچه را شیر دهد، بهتر است، اما در صورت عدم امکان، باید زنی را انتخاب کنید که نیرومند بوده و جسماً و روحاً سالم باشد." (۲۴). او معتقد است رشد فکری و روحی بچه باید توأم با رشد بدنی او صورت پذیرد. "باز هم تکرار می‌کنم، پرورش کودک از همان روز تولد شروع می‌شود. قبل از این که حرف بزند. قبل از این که چیزی بفهمد، چیز می‌آموزد." (۲۴).

کودک را مورد تأکید قرار داده و معتقد است: "زن‌هایی که به انجام وظایف مادری تن می‌دهند، از سعادت واقعی کامیاب می‌شوند..." و در ادامه می‌گوید: "اگر تمایلات غریزی کودک، به واسطه مواظبت مادر و در نتیجه عادات، تقویت نشود، در همان سال‌های اول، محبت فرزندی در دل او خاموش می‌شود و قلب او قبل از اینکه زنده شود، می‌میرد. چنان که می‌بینید مادری که از کودک خود مراقبت نمی‌نماید، بر خلاف قوانین طبیعت رفتار می‌کند." (۲۴). روسو، رعایت تعادل در نحوه برخورد و مراقبت از کودک و رعایت مرز اعتدال و عدم افراط و تفریط را نیز مورد توجه قرار داده است (۲۴). وی در بیان اهمیت تغذیه با شیر مادر می‌گوید: "... من عقیده دارم که اگر خون مادر فاسد باشد، صلاح در این است که کودک از شیر دایه تغذیه نماید. لیکن آیا باید موضوع را

جدول ۱: دیدگاه "روسو" در خصوص نقش تربیتی مادر

نقش رفیع مادر در اعتدال بخشی تربیتی
تربیت، عامل بازسازی، حفظ فطرت و تعیین کننده شخصیت کودک
تربیت مبتنی بر فطرت عامل بازسازی و تعیین کننده شخصیت کودک
نقش تربیت؛ باز سازی انسان، حفظ پاکی کودک و ایجاد موجبات رشد
نقش تربیت؛ باز سازی انسان، برای زندگی در جامعه بازسازی شده بر طبق نظم و اخلاق
نقش تربیت، حفظ پاکی کودک و فراهم آوردن موجبات رشد وی
هدف از تربیت، حفظ طبیعت فطرتاً نیک و آزاد کودک
فرایند ناپیوسته رشد، حاصل برنامه ریزی خود کودک و طبیعت
کودک، تعیین کننده شخصیت خود
رشد، فرآیندی ناپیوسته و مرحله ای حاصل برنامه ریزی طبیعت
تأکید بر بهنگام بودن تربیت
و اهمیت نقش مادر
اهمیت سالهای نخست در شکل گیری شخصیت کودک و ضرورت تربیت بهنگام
تربیت، به اقتضای طبیعت (به هنگام، نه دیر یا زود)
توجه به اولین مرحله تربیت و تأکید بر اهمیت آن و توجه به اهمیت نقش مادر در این دوره
اهمیت نقش تربیتی مادر در سالهای نخست تولد
ضرورت تربیت کودک از روز نخست تولد
توجه به اهمیت نقش مادر در دوره کودکی
اهمیت نقش مادر در تربیت جسمی، عاطفی و روانی کودک
مادر تربیت کننده و تعادل بخش ابعاد جسمی، عاطفی و روانی کودک
یا نقش تعادل بخش مادر به ابعاد جسمی، عاطفی و روانی کودک
مادر نظم دهنده تمایلات غریزی و عواطف کودک
مراقبت صحیح مادرعامل تنظیم تمایلات غریزی کودک
خاموشی محبت فرزند حاصل عدم مراقبت و انجام وظیفه مادری
تأکید بر نقش عاطفی مادر در تربیت کودک (به ویژه دوران شیر دهی)
تأثیرات ایفای نقش صحیح مادر در تربیت کودک
اصلاح وظیفه مادری اولین عامل انجام صحیح وظائف
تأکید بر تعادل در رفتار مادر در زمینه تربیت و عدم افراط و تفریط
اهمیت نقش شیر مادر در تربیت جسمی و روحی کودک
تأکید بر ضرورت تغذیه با شیر مادر
ضرورت انتخاب فردی دلسوز و سالم به لحاظ روحی و جسمی، در صورت عدم امکان تغذیه از شیر مادر (محرز بودن فساد شیر مادر)

که خانواده، زنده و پر سروصداست، کارهای داخلی بهترین مشغولیات زن‌ها و شیرین‌ترین تفریحات مردها خواهد گشت. "

تربیت از دیدگاه شهید مرتضی مطهری

تربیت (پرورش) از دیدگاه شهید مطهری، یعنی مواد خام انسانی را تبدیل به ماده مفید قابل استفاده کردن و به اعتباری، انسان مصرفی را به انسان مولد تبدیل کردن، است (۲۵). استاد مطهری به موضوع "تربیت در کنار فطرت" پرداخته است و شرط تأثیر تربیت را در فطری بودن و هم آهنگی آن با استعدادهاى فطری بشری می‌داند (۲۶). ایشان مراد خود را در بیان هم آهنگی در رشد ارزش‌ها (۲۷)، این گونه بیان می‌کند: "مقصود از هم آهنگی در این جا این است که در عین این که همه استعدادهاى انسان رشد می‌کند، رشدش هم آهنگ باشد." (۲۷). فطرت و تربیت در نگاه استاد مطهری از ارتباطی ویژه برخوردارند که وی از این رابطه با عبارت "خویشاوندی خاص" یاد می‌کند. به بیان ایشان، اگر انسان دارای یک سلسله فطریات باشد، قطعاً تربیت او باید با در نظر گرفتن همان فطریات صورت گیرد... و این مبنی بر قبول کردن یک سلسله استعدادها - و به تعبیر امروز، یک سلسله ویژگی‌ها- در انسان است (۲۶). فطریات انسان، در اندیشه مطهری، قلمرو شناخت‌ها، درخواست‌ها و گرایش‌های انسان را در برمی‌گیرد (۲۶). خواست‌های فرامادی (۲۶) و گرایش‌های مقدس و متعالی (۲۶) از جمله فطریات انسان‌اند. این امر را از آن رو فطری دانسته‌اند که اولاً، در بدو تولد، استعداد آن‌ها نزد هر انسانی وجود دارد و ثانیاً، انسان در فراگیری آن‌ها به آموزش و استدلال نیاز ندارد (۲۶). شهید مطهری، در رد موضوع غریزی و حیوانی بودن امر زایش عنوان می‌دارد: "امر زایش مقدس و غیر قابل تحقیر است و با خوردن، آشامیدن و آمیزش تفاوت دارد و علت عمده این تفاوت، این است که پای فردی از افراد انسان که از حیثیت ذاتی بشری و افتخار «لقد کرمانا بنی آدم» برخوردار است، در میان است." (۲۸). در خصوص اهمیت نقش تربیتی مادر چنین می‌نویسد: "جنبه دیگر این است که مادر وظیفه‌اش تنها زاییدن نیست، مادر وظیفه‌ای به حکم فطرت و طبیعت و به حکم قانون اسلام- که سرچشمه‌اش همان فطرت است- دارد که بزرگترین و با اهمیت‌ترین و در عین حال شریف‌ترین وظایف است و آن بزرگ کردن و تربیت فرزند است (۲۸). در توضیح این نقش در پانوشت مطلب مذکور، بیان می‌نماید: "نباید وظیفه مادر، از نظر تأثیر در جسم و روح فرزند (را) منحصر به زمان رشد و تمیز کودک دانست، زیرا انسان با حیوان این تفاوت را دارد که نوع غذای مادر از لحاظ حلال و حرام بودن و از دیگر لحاظ در سرنوشت انسانی مؤثر است و همچنین روحیات و اخلاق و نیات و اعمال مادر در روحیه فرزندى که در شکم دارد و یا او را شیر می‌دهد، تأثیر فراوان دارد و این جهت از مختصات انسان است. چه بسیار افرادی پاک دیده می‌شوند، که محصول پاکى مادر در دوران حمل و شیر خواری (خود هستند). تربیت فرزند از نظر اسلام از قبل از تولد، بلکه از قبل از انعقاد نطفه آغاز می‌شود و از همین جا هم می‌توان به اهمیت وظیفه مادران پی برد، و هم اهمیت مقام مادری، که چه اندازه مادران قدرت دارند؛ در بهبود و اصلاح نژاد و در فاسد کردن آن، معلوم می‌شود که مردان از این نظر واقعاً فرع و

طفیلی هستند نسبت به زنان، هنوز هم از نظر طبیعت، حکومت مادر شاهی برقرار است." (۲۸). ایشان در خصوص اهمیت مهر مادر معتقد است: "هدف تکوینی مهر مادر، تنها پرورش و محافظت جسم و حیات جسمانی فرزند نیست. آری در حیوانات هدف فقط همین است اما در انسان، علاوه بر این، تربیت و اصلاح و چاشنی دادن عاطفه به روح فرزند است. انسان، عواطف اجتماعی را در کانون خانوادگی، از چشمه فیاض پر محبت مادر می‌گیرد." (۲۸) و در ادامه، اهمیت مهر مادر را نه تنها برای فرزند، بلکه برای تکمیل شخصیت مادر، امری ضروری می‌داند و می‌گوید: "محبت مادر نه تنها برای فرزند مفید است، بلکه وجود خود مادر را نیز تغییر می‌دهد، پس مادری برای تکمیل وجود خود مادر نیز لازم و واجب است." (۲۸) ایشان در بیان نقش غیر قابل جایگزینی مادر، معتقد است راز نهفته در مهر مادر، ایجاد علقه در زوجین با هدف اتحاد دو روح جهت تربیت نسل پیش روی می‌باشد. که خلقت بشر بر مبنای فطرت و اهمیت جایگاه تربیت، استوار است. "وی این وظیفه، را الهی دانسته و می‌گوید: "همانا وظیفه‌ای است عظیم، که خلقت به عهده مادر گذارده است. رمز علاقه به اتحاد دو روح همانا پرورش و تربیت فرزندان است و این، غیر از علاقه جنسی و لذت جنسی است و حتی دانشمندانی نظیر راسل، اعتراف می‌کنند که لذت و مسرت حاصل از زندگی خانوادگی، بالاتر و صاف‌تر است، از لذتی که شخص از یک معشوقه عادی می‌برد." (۲۸). در ادامه ایشان به بررسی فلسفه مادری پرداخته و عنوان می‌کند: "... چنین نیست که محبت مادری، مولود ملازمت و معاشرت با فرزند باشد، بلکه غایت و هدفی تکوینی و طبیعی دارد." (۲۸). ایشان مسئولیت مادری را امری مهم اجتماعی، دانسته و معتقد است: "مادری، یک مسئله مهم اجتماعی است و وظیفه مادری و حقوق مادری و مقام مادری هر سه مهم است." (۲۸). شهید مطهری لذت مادری را، لذتی روحانی (نه مادی و عضوی) می‌داند (۲۸). و در خصوص شناخت فلسفه مادری می‌گوید: "لازم است برای مهر مادری که از تمام مهرهای جهان ممتاز است، حکمت و فلسفه قائل شویم و آن حکمت و فلسفه را منحصر به رشد دادن جسم کودک ندانیم، بلکه برای آن جنبه عمومی و اجتماعی قائل شویم و آن را مقدمه‌ای برای پرورش عاطفی روح فرزند در اجتماع بدانیم." (۲۸). ایشان در ادامه می‌گوید: "مهر خالص و بی شائبه مادر، مظهر رحمت کامله الهیه است..." (۲۸). شهید مطهری معتقد است: "در تربیت، مخصوصاً تربیت فرزند، دو رکن اساسی، شرط است: علم، علاقه و عاطفه. در قدیم نقص تربیت‌های خانوادگی از ناحیه علم بود و امروز این نقص از ناحیه عاطفه است. فرزند برای پرورش خود، بیش از هر چیزی به یک عاطفه شدید و فداکار و احساس فداکاری، نیازمند است." (۲۸).

پس از بررسی آراء نظریات دودیدگاه مذکور، با بهره گیری از تحلیل محتوای متون برگرفته از آثار علمی این افراد، نتایج حاصل از دو جدول ۱ و ۲ در جدول چنین عنوان می‌شود:

جدول ۲: دیدگاه "مطهری" در خصوص نقش تربیتی مادر

مادر، تجلی بخش تربیت چند جانبه کمال گرایانه فطری با حفظ کرامت انسانی
انسان متکامل، هدف تربیت
هدف تربیت، تولید انسان کامل
هدف از تربیت، تبدیل مواد خام انسانی به ماده مفید قابل استفاده
برنامه تربیت مبتنی بر هماهنگی در رشد ارزشها
تربیت مبتنی بر رشد متعادل ارزش ها و استعدادها عامل حصول کمال انسانی
ضرورت تربیت مبتنی بر هماهنگی رشد ارزشها و توجه به رشد متعادل انسان
کمال انسان در تعادل و توازن (رشد متعادل همه استعدادها)
چند وجهی بودن نقش مادر در تربیت همه ابعاد وجودی کودک
ضرورت به کارگیری علم، عاطفه و پذیرش توانمندی ها در تربیت
معنای تربیت، پرورش کودک، مبنی بر قبول یک سلسله استعدادها
ضرورت تربیت علمی، عاطفی و فطری بر اساس پذیرش توانمندیها
اهمیت نقش مادرو تأثیر آن در سلامت جسمی، روانی، عاطفی و معنوی کودک
نقص تربیت خانوادگی قدیم از ناحیه علم و امروز از ناحیه عاطفه
بررسی نقش مادر از دو جنبه طبیعی (تغذیه از روح و جسم)
اهمیت "لقمه" در دوران حمل و شیرخوارگی
تغذیه مادر (به لحاظ حرمت و حلیت) و روحیات و اخلاق مادر در روحیه فرزند(جنین یا شیر خوار) مؤثر است
اهمیت نقش مادر در پرورش بعد اجتماعی فرزند
فلسفه مهر مادری، مقدمه ای برای پرور روح فرزند در اجتماع
مسئولیت مادری، امری مهم و اجتماعی
فطری بودن تربیت و لزوم توجه به آن قبل از تولد
نقش مادری، پرداختن به تربیت مبتنی بر "فطرت"
وظیفه تربیتی مادر(به حکم فطرت و قانون اسلامی که ریشه در فطرت دارد).
رابطه فطرت و تربیت رابطه " خویشاوندی خاص"
وظیفه مادری(به لحاظ تربیتی و عاطفی) قابل نیابت و واگذاری نیست.
روحانی بودن لذت مادری و تقدیس امر زایش به واسطه کرامت انسانی
توجه به تربیت قبل از انعقاد نطفه به واسطه کرامت انسانی
لذت مادر، لذت روحانی(نه مادی و عضوی)
حاکمیت " مادر شاهی زن" به حکم طبیعت
تقدیس امر زایش به حکم آیه " لقد کرمتا بنی آدم" و پیدایش موجودی در بطن او و اتخاذ تدابیر لازم به لحاظ تکریم نوع بشر
مهر مادر، مظهر صفات الهی و عامل تکامل مادر، کودک و خانواده
محبت مادری، منشاء هدفی تکوینی و طبیعی
رمز علاقه زوجین، پرورش و تربیت فرزندان
سر محبت و عاطفه مادری، درغایت و هدفی تکوینی و طبیعی (تنها محدود به جسم و روح نیست)
هدف خالق از مهر مادر، ایجاد علقه زوجی و ایفای وظیفه تربیتی مادر
هدف مهر مادر، علاوه بر ضرورت رشد عاطفی کودک، تکمیل و تغییر وجود مادر است.
مهر مادر، مظهر رحمت کماله الهی

جدول ۳: نکات استخراج شده از نظریات صاحب نظران منتخب روانشناسی رشد در خصوص نقش تربیتی مادر

"شهید مرتضی مطهری"	"روسو"
ضرورت تربیت علمی، عاطفی و فطری بر اساس استعداد و میزان توانمندی	ضرورت تربیت بر اساس طبیعت فطری و آزاد کودک و به هنگام بودن آن- (تربیت منطبق با طبیعت)، عامل بازسازی و تعیین کننده شخصیت کودک
هدف از تربیت تولید انسان کامل	هدف از تربیت، حفظ طبیعت فطرتا نیک و آزاد کودک و فراهم آوردن موجبات رشد
اهمیت نقش تربیتی مادر و تأثیر آن در سلامت جسمی، روانی، عاطفی و معنوی کودک	"مادر تربیت کننده و تعادل بخش ابعاد جسمی، عاطفی و روانی کودک"
تأثیر تغذیه (به لحاظ حرمت و حلیت) و روحیات و اخلاق مادر در روحیه فرزند (جنین یا شیر خوار)	ضرورت تغذیه با شیر مادر و انتخاب فردی سالم- (سلامت روح و جسم) در صورت نیاز به دایه
اهمیت نقش مادری "زایش" به واسطه کرامت انسانی	اهمیت نقش مادری به واسطه مسئولیت در قبل فرزند و انجام صحیح وظائف مادری
مهر مادری، عامل تکوین و تکمیل مادر و کودک و مظهر صفات الهی	مراقبت صحیح مادرعامل تنظیم تقویت تمایلات غریزی کودک- خاموشی محبت فرزند، حاصل عدم مراقبت و انجام وظیفه مادری- مادر نظم دهنده تمایلات غریزی و عواطف کودک
نقش مادری، وظیفه‌های فطری و اجتماعی	نقش مادر، وظیفه‌های طبیعی و فطری
اهمیت تربیت قبل از ایجاد نطفه (با توجه به تدابیر دین در خصوص همسرگزینی)	اهمیت تربیت از روز نخست تولد و اهمیت نقش مادر در این دوره

مولد دانسته، درحالیکه روسومعتقد است که انسان برای جامعه ساخته شده، تربیت می‌شود.

روسو با تأکید بر ضرورت و اهمیت نقش مادر در تربیت، زمان آغاز تربیت را از همان روز نخست تولد عنوان می‌نماید، حال آنکه شهید مطهری (بر اساس دیدگاه شریعت مقدس) به ضرورت تربیت و تأثیر نقش تربیتی مادر، قبل از انعقاد نطفه معتقد است.

شهید مطهری، رمز علاقه زوجین را دلیل و اقتضای فطری، برای پرورش فرزندان می‌داند و فلسفه مهر مادری را مقدمه‌ای برای پرورش عاطفی فرزندان در اجتماع (آماده سازی کودک برای ورود به جامعه) بر می‌شمرد، حال آنکه روسو تربیت را تنها به عنوان وظیفه مادر برای تربیت کودک (فرد و نه جامعه) می‌داند و به انعکاس مودت و تأثیر مهر مادر در فرآیند زندگی اجتماعی کودک اشاره‌ای نداشته و تنها اثر عواطف مادر را در شکل‌گیری عواطف کودک مورد تأکید قرار داده است.

هر دو متفکر، رابطه مادر- کودک را دارای تأثیر متقابل (بین مادر و کودک) می‌دانند با این تفاوت که شهید مطهری، لذت مادری را لذتی معنوی و روحانی می‌داند و اغنای این غریزه را (مهر مادری) موجب تکامل شخصیت مادر عنوان می‌نماید، اما روسو رابطه متقابل مادر- کودک را تنها از منظر تقابل وظایف و شکل‌گیری عواطف مورد توجه قرار داده است.

فلسفه روسو، کودک محور است و مادر مسئولیت انجام وظائف تربیتی را در قبال کودک بر عهده دارد، در حالیکه فلسفه شهید مطهری خانواده محور است، و با تأکید بر نقش مادر در امتداد خلقت (نه به واسطه زایش، بلکه بر اساس خلق موجودی با کرامت) تقابل مادر- کودک را مورد توجه قرار داده و انعکاس علقه زوجین را بر تربیت کودک در خانواده مورد توجه قرار می‌دهد.

نتیجه گیری

در بیان کلی، شهید مطهری با در نظر گرفتن اهمیت نقش تربیتی مادر، مهر مادری را زمینه ساز علاقه زوجین دانسته و کارکرد آن را در تربیت فرزند متجلی می‌داند؛ تکامل زن را در گرو ایفای نقش فطری مادر، دانسته و تربیت صحیح را، ماحصل رابطه خانوادگی مبتنی بر انس و عطوفت و مهر، عنوان می‌نماید. تأثیرات متقابل مادر- فرزند را مورد توجه قرار داده و مادر را زمینه ساز شکل‌گیری شاکله شخصیتی کودک، و کودک را (ایفای وظیفه مادری) موجب تکامل مادر می‌داند و در امتداد این نقش (ایفای صحیح وظیفه مادری و تربیت صحیح فرزند)، خانواده مبتنی بر مودت و رحمت را، در تربیت شایسته فرزند و سوق دادن به سوی جامعه، و اصلاح جامعه (با بهره مندی از عناصر تربیت یافته) مورد توجه قرار می‌دهد. تربیت متوازن و هم راستا با فطرت بشر را مورد تأکید قرار داده و بر آغاز نقش تربیتی مادر، از قبل از ایجاد نطفه تأکید دارد. تأثیر سلامت معنوی مادر، با رعایت موازین شارع مقدس (حلیت، حرمت و طهارت نفس و فکر) را از اصول اولیه تربیت فرزندان (به عنوان وظیفه اصلی مادر) بر می‌شمرد. حال آنکه روسو (به رغم تشابه عقاید تربیتی، با مطهری) با تأکید بر وظیفه مادری، تأثیر ایفای صحیح نقش مادری را در تکامل اخلاق و عواطف کودک و سعادت و کامیابی مادر منحصر می‌داند. شهید مطهری، بر اساس دیدگاه برگرفته

آنالیز داده‌ها و استخراج مفاهیم

بر اساس نتایج حاصل از تحقیق با بهره گیری از روش تحلیل محتوا، می‌توان نتایج حاصل از تحقیق را چنین عنوان نمود:

شباهت دیدگاه دو صاحب‌نظر

هر دو بر ضرورت تعادل در فرآیند تربیت تأکید دارند؛ روسو تعادل مادر در نحوه رفتار با کودک را زمینه ساز شکل‌گیری انسانی متعادل می‌داند و شهید مطهری، ضرورت رشد متعادل استعدادها و تعادل در پرورش آن را مورد توجه قرار می‌دهد.

شهید مطهری با تأکید بر نقش مادر از دو جنبه طبیعی (تغذیه از روح و جسم) به تأثیر رعایت معنویات (رعایت حرمت و حلیت، طهارت، انتخاب لقمه پاک و بدون شبهه) توسط مادر در تربیت فرزند شایسته، تأکید دارد. روسو نیز با تأکید بر اهمیت تغذیه کودک با شیر مادر، ضمن مذمت انتخاب دایه برای فرزند، بر انتخاب صحیح دایه، تأکید دارد و مشابه نظر استاد مطهری؛ انتخاب فردی سالم (به لحاظ روح و جسم) و دلسوز به کودک (در صورت ضرورت و محرز شدن فساد شیر مادر) مورد توجه قرار می‌دهد.

روسو، هدف تربیت را حفظ طبیعت نیک و آزاد کودک می‌داند و ضرورت همگامی تربیت با طبیعت بشر را مورد تأکید قرار می‌دهد، همچنان که شهید مطهری، معتقد به ضرورت تربیت در کنار "فطرت" است و رابطه فطرت و تربیت را "رابطه‌ای خویشاوندی" عنوان می‌نماید.

روسو معتقد است که وظیفه مادری، بی‌بدیل است و برای انجام صحیح وظائف آتی فرزندان، ضرورت اطلاع مادر از وظائف خود و انجام صحیح آن، مورد تأکید است. شهید مطهری نیز وظیفه مادری را (به لحاظ تربیتی و عاطفی) غیر قابل جایگزینی می‌داند.

روسو با تأکید بر تربیت به هنگام، (به اقتضای طبیعت) ضرورت تربیت متناسب با زمان و شرایط فراگیری و جذب کودک را مورد توجه قرار می‌دهد. مطهری نیز معتقد است که تربیت، هنگامی معنا می‌یابد که رشد و پرورش، مبتنی بر قبول یک سلسله استعدادها و توانایی‌ها قرار گیرد، که منظور همان تربیت ملازم با شرایط مقتضی است و بر بهنگام بودن تربیت تأکید دارد.

هر دو اندیشمند، بر اهمیت نقش تربیتی مادر در شکل‌گیری خلیات کودک، تقویت اخلاق و احساسات عاطفی او تأکید دارند و تأثیر ارتباط مناسب مادر- کودک را در گرم شدن کانون خانواده مورد لحاظ قرار داده‌اند. و نیز با توجه به تأثیر متقابل نقش مادر- کودک؛ روسو این ارتباط را زمینه ساز سعادت و کامیابی مادر دانسته و مطهری تکامل مادر را در گرو شکل‌گیری و تقویت این رابطه می‌داند.

تفاوت دیدگاه دو صاحب‌نظر

شهید مطهری تربیت را تبدیل مواد خام انسانی به ماده مفید قابل استفاده می‌داند (تولید انسان مولد) و روسو در همین راستا، تربیت را بازسازی انسان برای زندگی در جامعه بازسازی شده منطبق بر نظم و اخلاق می‌داند. به عبارتی، مطهری انسان را سازنده اجتماع و نیرویی

نظریات علمی، مصداق می‌یابد. لذا با توجه به نتایج برگرفته از تحقیق حاضر، ضرورت آموزش پرستاران بر اساس نتایج برگرفته از دستورات دین مبین اسلام، و بر اساس شناخت نقش تربیتی مادر به ویژه در ابعاد مرتبط با حرفه مقدس پرستاری، به منظور نزدیک شدن عاطفی بیشتر به کودک در جهت تأثیر گذاری عاطفی، روانی و معنوی بر کودک، کاهش آلام و پذیرش متقابل امری ضروری می‌باشد.

از شریعت مقدس اسلام، نقش مادر را در تکامل شخصیت فرزند، مادر، خانواده و جامعه مورد توجه و تدقیق قرار می‌دهد و اهمیت این نقش نه در تقدیس زایش (که همه موجودات دارای این توانمندی هستند) بلکه ازین جهت که خلقت بشر، به واسطه کرامت الهی (ولقد کرمانا بنی آدم) به وقوع می‌پیوندد. با عنایت به عنوان تحقیق، ضرورت بر هم افزایی علوم انسانی و به کارگیری دستورات شارع مقدس در راستای تکامل

References

- Crystal D. [The encyclopedia of language]. Cambridge Cambridge university press; 1989.
- Ganji H. [Individual differences]. Tehran: Publication of Prophet; 1990.
- Roshan R. [Mother psychology with an emphasis on mental health]. Tehran: Misagh; 1997.
- Huang K-Y, Teti DM, Caughy MOB, Feldstein S, Genevro J. [Mother-child conflict interaction in the toddler years: Behavior patterns and correlates]. *J Child Fam Stud*. 2007;16(2):219-41.
- Sandra D. mother-child relationships a moderator of the relation between family educational involvement and child achievement. *Sci Pract*. 2006;6(1):49-57.
- Majlesee M. Bihar al-Anwar. 3rd ed. Beirut: Daralahya'altras Arabi; 1975.
- Majlesee M. Bihar al-Anwar. 3rd ed. Beirut: Daralahya'altras Arabi; 1975.
- Hurr Ameli M. [Vasael]. 6th ed. Beirut: Nashr Altras 1989.
- Hurr Ameli M. [Vasael]. 6th ed. Beirut: Nashr Altras 1989.
- Majlesee M. Bihar al-Anwar. 3rd ed. Beirut: Daralahya'altras Arabi; 1975.
- Ahmadi A. [Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim]. Qom: Publisher Daralktb al-Islami; 1990.
- Ghafuri A. [Legal treatises of Imam Sajjad (AS) way of life]. Tehran: Islamic Culture Publications Office; 1976.
- Tabrizi M, Babaei A. [Social Factors Affecting identity crisis among high school students in Tehran]. Tehran: Young sociologists research publication; 2010.
- Kalymon KM. Combining positive behavior support and functional assessment in a parent-training program: an evaluation of effectiveness and outcomes: ProQuest; 2008.
- Ahmadi A. [Psychology and youth]. Esfahan: Mashaal; 1995.
- Keller H. [Kinderalltag, Kulturen der kindheit und ihre Bedeutung fuer bindung, bildung und erziehung]. Berlin: Springer; 2011.
- Motahari M. [Philosophy of History]. Tehran: Sadra Publications; 2015.
- Wilkinson D. Using Research Instruments: A Guide for Researchers. London: Rutledge; 2003.
- Mahmoodishan G, Alhani F, Ahmadi F. Ethical implications of professional nursing lifestyle, a qualitative study of inductive content analysis method. *J Med Ethics Hist*. 2009;2(3):63-78.
- Seidi J, Alhani F, Salsali M, Kazemnejad A. [Challenges of Nurses' Clinical Judgment Education: A qualitative study]. *J Nurs Res*. 2015;11(3):45-8.
- Kardan A. [Introduction to Islamic education]. 12th ed. Tehran Tehran University Research Institute; 2012.
- Tusi M. [Refinement of Laws]. 4th ed. Tehran books of Alaslamyh; 1987.
- Burke L. [From conception to childhood developmental psychology]. 12th ed. Tehran: Publication Arasbaran; 2008.
- Rousseau J. Emile or Education. Tehran: Chehreha Publications; 1967.
- Shabani F. [Religious pattern in the family and the role of the national media, the media and the family]. 2010;1:38-73.
- Motahari M. [Collected Works (Divine intervention in human life)]. Tehran and Qom: Publishing Sadra; 2007.
- Motahari M. [Collected Works (a)]. Tehran and Qom: Publishing Sadra; 2008.
- Motahari M. [Collected Works]. Tehran and Qom: Publishing Sadra; 2002.